

**Beschermd dorpsgezicht
Prins Hendrikpark e.o.**

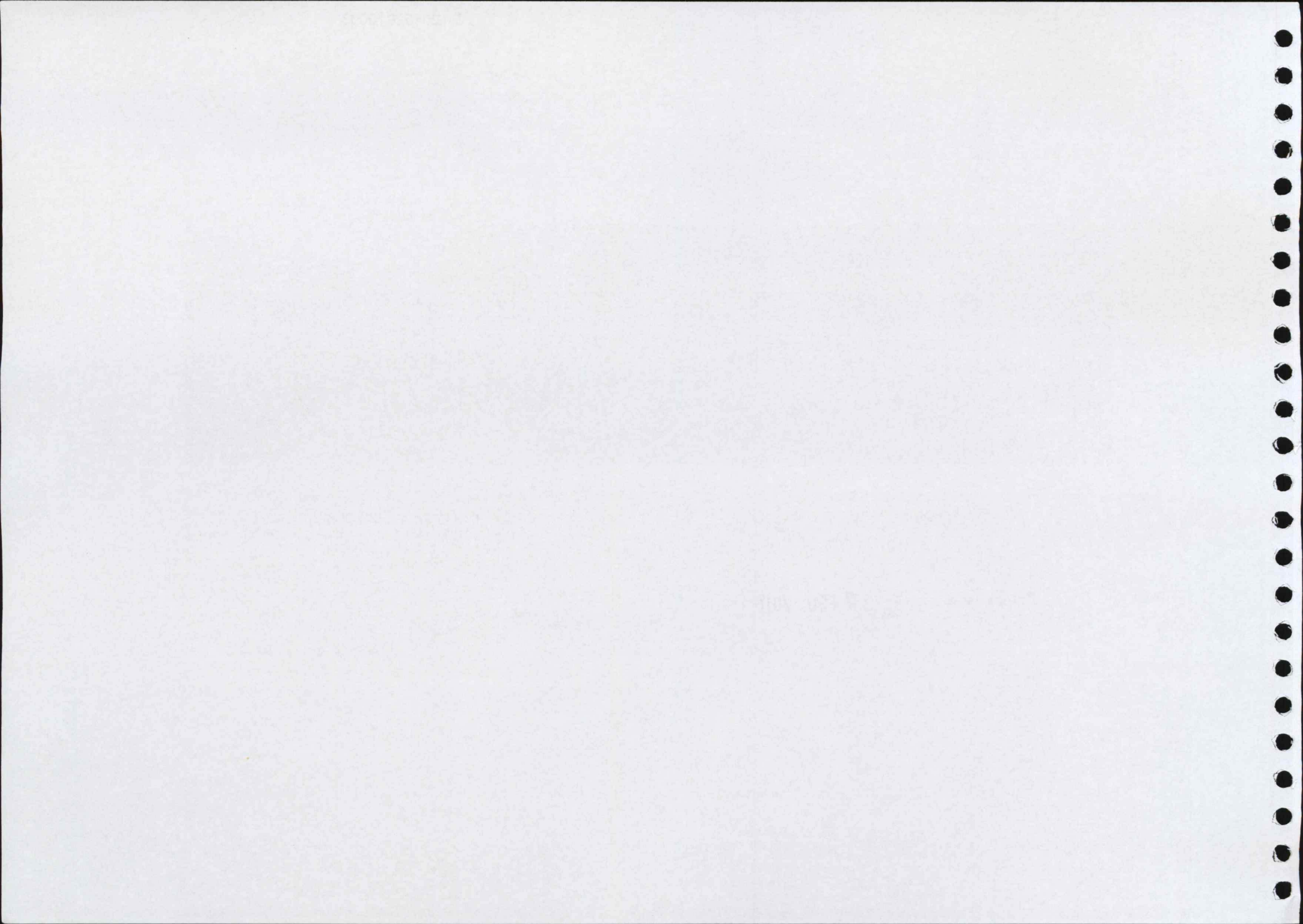

Datum in procedure: 19-01-2005

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing
van het beschermd dorpsgezicht Prins Hendrikpark e.o.
gemeente Baarn (Utrecht)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Datum aanwijzing: 17 FEB. 2011

Errata:

Baarn, Prins Hendrikpark e.o.

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Infrastructuur en Milieu zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorps-gezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van Prins Hendrikpark e.o. te Baarn als beschermd dorpsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

Inleiding

Tot het beschermd gebied behoren villaparken, die tot ontwikkeling zijn gekomen na de aanleg van de spoorlijn Amsterdam-Hilversum-Amersfoort en de bouw van het spoorwegstation in 1874. Het grootste gedeelte van de aan weerszijden van deze spoorlijn gelegen villaparken zijn vanaf 1883 verkaveld in opdracht van de Baarnsche Bouwterrein Maatschappij (BBM) naar ontwerp van de landschapsarchitect H. Copijn.

Het ten zuiden van de spoorlijn gelegen *Prins Hendrikpark* werd door de genoemde maatschappij na 1883 zelf in exploitatie genomen en kreeg als attractiepunt het badhotel naar ontwerp van H.P. Berlage (1886). Het aan de noordzijde van de spoorlijn gelegen *Wilhelminapark* werd door de BBM doorverkocht aan andere exploitanten en kwam vanaf 1896 tot ontwikkeling. Om het park voor nieuwe bewoners aantrekkelijk te maken, werd in 1897 op het hoogste punt een langgerekte vijver gegraven.

Beide parken zijn volgens de late landschapsstijl in grote gebogen lanen aangelegd met incorporatie van enkele restanten van het 18^e-eeuwse lanenpatroon van het voormalige Baarnse Bos. De bebouwing bestaat uit overwegend forse, laat 19^e-eeuwse en vroeg 20^e-eeuwse villa's op grote percelen met een grote diversiteit aan bomen en struiken.

Afwijkend in aanleg en bebouwing is de *Transvaalbuurt*, het met kleinere, deels ook dubbele villa's op smallere percelen, langs rechte lanen bebouwde oostelijke gedeelte van het Wilhelminapark, tussen de Molenweg en de Oude Utrechtseweg. Dit parkdeel kwam na circa 1910 tot

ontwikkeling en is door zijn gave architectonische detailleringen opgenomen binnen het beschermd gebied. Aan de westzijde van de Amsterdamsestraatweg ligt het *Emmapark* binnen een driehoekig terrein. Dit kleine villapark werd vanaf 1903 aangelegd, maar kreeg pas na de Eerste Wereldoorlog bebouwing.

Een bijzonder ensemble is het spoorweggravijn met voetgangersbrug in vroege betonbouw (1912), het station met plantsoen (1874), het voormalige buurtspoorstation (1898) en de bijzondere beplanting langs het tracé. Ondanks diverse naoorlogse ingrepen hebben de parken hun bijzondere ruimtelijke en architectonische karakteristieken nog goed behouden.

Ontstaan en ontwikkeling (kaart 2 en 3)

In het laatste kwart van de 19e eeuw heeft Baarn een opvallende groei doorgemaakt, als een van de eerste plaatsen in het midden van Nederland. Deze groei was vooral te danken aan de ontsluiting vanuit Amsterdam door de aanleg in 1874 van de Oosterspoorweg van Amsterdam over Hilversum naar Amersfoort ter verbinding van de Amsterdamse havens met het Ruhrgebied. Ter wille van een wat gunstiger ligging van het station bij Baarn werd de lijn naar het noorden uitgebogen. Op aandrang van prins Hendrik werd vanaf het station een lichtslingerende weg, de huidige Gerrit van der Veenlaan, aangelegd naar het viaduct (Koningin Emmabrug) op de kruising met de Amsterdamsestraatweg. De prins kon op deze wijze vanuit paleis Soestdijk rechtstreeks het station bereiken zonder de spoorwegovergang te moeten passeren.

Ten westen van de kleine agrarische kern van Baarn kwam aan weerszijden van de spoorlijn successievelijk een viertal

villaparken in ontwikkeling: het Amaliapark, het Prins Hendrikpark, het Wilhelminapark en het Emmapark. Een belangrijke aanzet tot deze ontwikkeling werd gegeven door prins Hendrik, die de bouw van een station bedong en ervoor, als visitekaartje, het Amaliaplantsoen liet aanleggen. Vanuit dit plantsoen werden gebogen wegen aangelegd en stukken grond, die tot de domeinen van paleis Soestdijk behoorden, aan particulieren uitgegeven voor villabouw.

Na het overlijden van prins Hendrik in 1879 besloten zijn erfgenamen grote delen van de domeingronden te verkopen. Deze gronden maakten deel uit van het Baarnse Bos, dat in de 18^e eeuw een formele aanleg kreeg met rechte lanen (zichtassen, patte d'oise) en sterrebossen. Als snellere verbinding met Eemnes en Amsterdam werd in 1733 de Amsterdamsestraatweg aangelegd met dubbele rijen bomen. De Van Heutszlaan volgde enige jaren later als 45 meter brede Oranjeboomschen Straatweg, gericht op de kerktorens van Baarn en de Lage Vuursche.

Prins Hendrikpark (kaart 4)

Het Prins Hendrikpark, een 25 hectare groot driehoekig terrein ten zuiden van de spoorlijn, begrensd door de Van Heutszlaan, de Amsterdamsestraatweg en de spoorlijn, werd door de BBM zelf ter exploitatie genomen. Landschapsarchitect H. Copijn ontwierp omstreeks 1883 een villapark met ongeveer 35 villa's op ruime kavels (0,4 tot 1,9 ha) langs gebogen, ellipsvormige lanen in de landschapsstijl (Prinses Marielaan, Carolinalaan, Julianalaan en Prins Bernardlaan. De enige rechte lijn die Copijn inpaste, was de Prinses Irenelaan. De entree vanaf de Van Heutszlaan werd gevormd door de Prins Bernardlaan, die uitkwam op een tweetal zwikvormige plantsoenen die de

opvullingen waren van de twee ellipsvormige lanenpatronen, die het park domineerden.

De BBM liet het wegenplan van Copijn grotendeels volgens het concept uitvoeren. Tussen 1899 en 1905 werd de centrale ellips echter aangetast door de wijziging van het tracé van de Prinses Carolinalaan. Een bestaand bospad (Zuiderlaan) werd gehandhaafd als tracé voor de enigszins gebogen Prinses Beatrixlaan. Ten slotte werd in 1912, na het gereedkomen van de betonnen voetgangersbrug over het spoor, de Bruglaan aangelegd. De verkaveling en de villabouw geschieden in wat kleinere percelen en niet geheel volgens het ontwerp. Een aantal villa's werd in eigen beheer gebouwd voor verkoop of verhuur, maar een groot gedeelte werd verkocht als onbebouwde percelen, waarbij het oorspronkelijke verkavelingsschema werd losgelaten. Men moest immers snel de aanlegkosten eruit krijgen en dividend aan de aandeelhouders uitbetalen.

Direct na de aanleg van de wegen werd op 7 januari 1885 besloten om centraal in het park, als zichtpunt vanaf de Van Heutszlaan, een sanatorium (koudwatergeneesinrichting) te bouwen. De architecten Th. Sanders en H.P. Berlage kregen de opdracht en in 1887 was het luxe kuuroord in rijke chaletstijl klaar. Vele grote, solitaire villa's op forse percelen verschenen in de volgende decennia als zomerverblijven van Amsterdammers.

Na 1945 traden er veranderingen op in het villapark, zowel wat betreft het gebruik als de verdichting van de bebouwing. Langs de Prinses Carolinalaan verschenen nieuwe villa's op kleinere percelen (1000 tot 3000 m²) en werden deze ontsloten door een nieuwe infrastructuur. Enige herverkaveling voor nieuwe bungalows vond plaats,

zoals aan het spoor tussen de Bruglaan en de Prinses Irenelaan.

Diverse villa's maakten plaats voor nieuwbouw. Voorts is een drietal relatief grootschalige ingrepen van belang. Villa Oranjeboom op de hoek van de Amsterdamsestraatweg en de Van Heutszlaan is in de jaren zestig vervangen door het grote appartementencomplex Roosterhoeck, huis Uytenbosch aan de noordwestzijde heeft plaatsgemaakt voor een compacte woonbebouwing en van het vermaarde Badhotel is in 1983 alleen de toren gehandhaafd met toevoeging van een appartementencomplex in drie tot vier bouwlagen (Residentie Prins Hendrikpark). Ten slotte kregen vooral de villa's langs de Van Heutszlaan een kantoorbestemming en werd het terrein tussen de Prinses Marielaan en de Carolinalaan bestemd als tennisaccommodatie.

Wilhelminapark (kaart 4)

Het Wilhelminapark boven de spoorlijn kent een complexere ontwikkeling, waarbij enkele deelgebieden met eigen karakteristiek te onderscheiden zijn. In 1896 verkocht de BBM het bosterrein aan de plaatselijke bouwondernemer H. Sweris, die in datzelfde jaar begon met de aanleg van het villapark.

Ter verfraaiing werd op het hoogste punt van het gebied een langgerekte vijver gegraven tussen de beide 18^e-eeuwse rotondes van de sterrebossen, die eind 19^e eeuw bekendstonden onder de namen het 'Eemnesser Bergje' en de 'Hoogen Eng'. De vijver had de vorm van een grand canal met halfronde uitstulpingen in het midden. In de jaren dertig van de 20^e eeuw kreeg de vijver haar huidige grillige verloop. Als extra attractie liet Sweris rond de vijver

een wielervedaan aanleggen, die echter spoedig omgevormd werd tot de huidige Emmalaan. De Emmalaan kreeg aansluiting op de al eerder, volgens het plan van Copijn gerealiseerde Wilhelminalaan. De gebogen Sophialaan, aansluitend op de kruising van de Gerrit van der Veenlaan en de Oude Utrechtseweg, is de tweede andere laan die volgens het plan van Copijn is uitgevoerd. De 18^e-eeuwse Wittelaan en de dwarsas erop, de Nassaulaan, benutte Copijn als zichtassen voor de geprojecteerde, overigens niet uitgevoerde villa's.

In de daaropvolgende jaren breidde Sweris het stratenplan van het Wilhelminapark uit met onder meer de Adelheidlaan en de Kroningslaan vanuit een gezamenlijk plantsoentje aan de Wilhelminalaan en uitkomend op de Emmalaan. Iets later kwam de Anna Paulownalaan tot stand met in het midden haaks kruisend de tussen 1899 en 1905 aangelegde Hertog Hendriklaan. Toen werd ook De Beaufortlaan aangelegd. De slingerende Ferdinand Huycklaan werd omstreeks 1898 gerealiseerd naar een gewijzigd ontwerp van Copijn. Villabouw in het Wilhelminapark vond tussen circa 1900 en 1930 plaats. De oudste en grootste villa's op ruime percelen verzezen vooral langs de Gerrit van der Veenlaan, de Wilhelminalaan en de Emmalaan aan weerszijden van de Wilhelminavijver.

Na 1945 werden hier en daar kavels afgesplitst voor nieuwe landhuizen en bungalows, kreeg de Wittelaan haar bebouwing en verrees op de hoek van de Wilhelminalaan en de Nassaulaan een groot appartementengebouw. Aan de Oude Utrechtseweg nestelde zich vanaf 1951 Polygram, die in 1996 forse nieuwbouw pleegde ten koste van de villa Hoog Wolde, waarvan tegenwoordig alleen het toegangshek en het koetshuis resteren.

In het noordelijke deel van het Wilhelminapark park werd tussen 1899 en 1905, als laatste fase van de wegenaanleg, de slingerende Waldeck Pymontlaan aangelegd tussen de Wilhelminalaan en de Jacob van Lenneplaan. Toen werd ook de Ringlaan ten oosten van de Wilhelminalaan aangelegd, waar in 1911 het grote landhuis De Harscamp verrees. De slingerende Ferdinand Huycklaan werd omstreeks 1888 gerealiseerd naar een gewijzigd ontwerp van Copijn. Deze laan kreeg in 1920 haar huidige aanzien door de bouw van zeventien dubbele middenstandswoningen.

Het noordwestelijke deel van het gebied, doorsneden door de Jacob van Lenneplaan, behoorde niet toe aan de BMM en was als agrarisch bouwland in gebruik met een onregelmatige verkaveling en een enkele keuterboerderij. Langs de Van Heemstralaan, tot 1882 in bezit van de eigenaar van Rusthoek, kwam al na 1875 een villaparkje tot ontwikkeling op de strook bouwland langs de Eemnesserweg, waar onder meer in 1881 de buitenplaats 't Benthuys en de villa Courbe Voie (1885) werden gesticht.

Langs het bestaande tracé van de Jacob van Lenneplaan maakten de aan de oostzijde gelegen agrarische bebouwing en de korenmolen plaats voor enige villa's, met het grote Berg en Dal uit 1888 in de uiterste noordwesthoek als hoogtepunt.

Na 1945 werd de strook grond tussen de Jacob van Lenneplaan en de Amsterdamsestraatweg, die als overbos in bezit was van de buitenplaats Buitenzorg, verkaveld voor bungalows, evenals de terreinen langs de Dillenburglaan, de Guldenhoflaan (aanleg tussen 1872 en 1885) en 't Hoogt, waar de verkaveling de oorspronkelijke kavelstructuur van het akkerland volgt.

Behalve 't Benthuys hielden de grote bezittingen van het vanaf 1909 gestichte landhuis Intimis aan de Ferdinand Huycklaan 9 en het Maarschalksbos, ten noorden van de Molenlaan, verdere villabouw tegen. Het Maarschalksbos kwam in 1919 in bezit van de gemeente, die er begin jaren zeventig uiteindelijk een ziekenhuis op liet bouwen. Op het forse terrein achter Intimis kwamen in de jaren negentig nieuwe woningen.

Transvaalbuurt (kaart 5)

De Transvaalbuurt kwam tot stand rond de eeuwwisseling tussen de Molenweg (voorheen Schaapsdrift) en de Oude Utrechtseweg, beide mogelijk van laatmiddeleeuwse oorsprong. Anders dan de aanvankelijk geplande ruime verkaveling met villa's langs de rechte Nassaulaan en de rond 1885 aangelegde gebogen Sophialaan, kreeg dit gedeelte een dichtere villabebouwing langs een eenvoudig rechthoekig stratenpatroon. Allereerst werd de Bothalaan aangelegd als kortsluiting tussen de Nassaulaan en de Sophialaan (1885-1899), vervolgens de Generaal van der Heijdenlaan tussen de Sophialaan en de Oude Utrechtseweg, evenals de Krugerlaan, Steijnlaan en Smutslaan tussen de Nassaulaan en de Molenweg (1899-1905). Ten slotte kwamen De Wetstraat en Alexanderstraat aan de Sophialaan tot stand met overwegend dorpse bebouwing (1905-1932).

De eerste bebouwing van de Transvaalbuurt verrees aan de Molenweg tussen 1885 en 1900, gevolgd door solitaire en enkele dubbele villa's aan de zuidzijde en iets later aan de noordzijde van de Nassaulaan. Samen met de Sophialaan vormen zij de voornaamste lanen met de meeste allure in de Transvaalbuurt.

Het gebied werd tussen circa 1900 en 1930 dicht bebouwd met veelal kleine, geschakelde villa's op smalle percelen en vaak rijk gedetailleerd met een grote variatie aan veranda's, serres, erkers en kapvormen.

Aan de Oude Utrechtseweg verrees op instigatie van Prins Hendrik in 1880 een monumentale gereformeerde kerk, terwijl aan Nassaulaan in 1895 een christelijk-gereformeerde kerk kwam. Aan de Smutslaan werd in 1911 de Nieuw Baarnsche School gesticht voor kinderen van de elite. Aan de Sophialaan, op één van de hoogste punten van Baarn, kwam in 1903 een watertoren van de Utrechtse Waterleiding Maatschappij.

Emmapark (kaart 5)

Binnen een driehoekig bosterrein aan de westzijde van de Amsterdamsestraatweg kwam vanaf 1903 het Emmapark tot ontwikkeling. Dit terrein maakte deel uit van het 18e-eeuwse Roosterbos. De nieuwe infrastructuur werd hoofdzakelijk geënt op de bestaande paden. De Van Reenenlaan heette tot 1954 'Nieuwe Domlaan' vanwege haar gerichtheid op de Utrechtse Domtoren. Ondanks het relatief beperkte oppervlak bleef dit terrein na het gereedkomen van het wegenplan (Rutgers van Rozenburglaan, Van Reenenlaan, Regentesselaan) lange tijd grotendeels braak liggen. De meeste huizen werden hier pas na de Eerste Wereldoorlog gebouwd, op de villabebouwing langs de Amsterdamsestraatweg na. Deze late ontwikkeling werd overigens mede veroorzaakt door het feit dat het gemeentebestuur het terrein aanvankelijk had bestemd voor de aanleg van een begraafplaats.

Huidig ruimtelijk karakter (kaart 1 en 4)

De begrenzing van het gezicht wordt hoofdzakelijk bepaald door de oudere 18^e-eeuwse wegenstructuur, waarbinnen de aanleg en ontwikkeling van de Baarnse villaparken heeft plaatsgevonden. Het gaat hier om een op een hoge stuwwal van de Heuvelrug gelegen bosrijk villagebied, dat praktisch onzichtbaar wordt doorsneden door een verdiept aangelegde spoorlijn en dat gekenmerkt door een overwegend gebogen lanenpatroon, waarlangs merendeels solitaire villa's op grote percelen staan. Aanleg en bebouwing zijn tot stand gekomen in de periode van circa 1880 tot 1930.

De kern van het gezicht wordt gevormd door het grotendeels uitgevoerde ontwerp van tuinarchitect H. Copijn in laatlandschappelijke stijl. Typerend is de grote soortenrijkdom van de ontwikkelde beplanting langs de lanen en op de percelen. Structurele ingrepen zijn van ondergeschikte betekenis gebleven.

Het gezicht kan worden uitgesplitst in vijf deelgebieden, die ieder een eigen ruimtelijke karakteristiek hebben:

1. Prins Hendrikpark;
2. Wilhelminapark;
3. Transvaalbuurt;
4. Stationsgebied;
5. Emmapark.

Prins Hendrikpark

Het betrekkelijk kleine maar ruim opgezette villapark is naar het ontwerp uit 1883 van tuinarchitect H. Copijn overeenkomstig aangelegd op een driehoekig terrein van het Baarnse Bos en vormt een overgangszone tussen de bosrijke voormalige domeinen van Soestdijk en de

verdichte kern van het dorp Baarn. De ligging van het gebied op een stuwwal zorgt voor aanzienlijke hoogteverschillen. Het verschil tussen het oostelijk en het westelijk deel bedraagt zo'n 6 meter, wat goed afleesbaar is aan de lager gelegen spoorlijn.

De infrastructuur is bepaald door een vloeiend gebogen lanenpatroon van elkaar rakende ellipsvormige figuren voorzien van kleine plantsoenen in de zwikpunten en met opname van een enkel relict van de formele aanleg van het Baarnse Bos (Prinses Irenelaan). Het meest markante voorbeeld van een dergelijk plantsoen als 'groeneiland' is de aansluiting van de Julianalaan op de Prinses Marielaan, die door grote rode beuken wordt gedomineerd.

De groenstructuur omvat de laanbeplanting in het openbare gebied en de (bos)beplanting op de particuliere terreinen. Het profiel van de gebogen lanen bestaat uit een rijbaan van circa 4 meter in asfalt met hier en daar een brede klinkerstrook en een royale onverharde bermstrook, waarin hoogopgaande laanbeplanting (beuken, linden, eiken) is opgenomen. In profiel afwijkend is de Prinses Irenelaan met trottoirs en een incidentele beplanting met berken.

De laanbeplanting aan de Van Heutszlaan met twee dubbele rijen beuken aan de zijde van het Baarnse Bos is nog grotendeels intact, terwijl de oorspronkelijke beplanting van de Amsterdamsestraatweg ter hoogte van het gebied grotendeels is verwijderd door herinrichtingen. Daarnaast is de grote variëteit aan groen op de particuliere terreinen van belang en karakteristiek voor de landschappelijke aanleg. Deze bestaat overwegend uit sierbomen als beuk, eik en linde en uit groenblijvende

soorten als taxus, thuja, hulst en rododendron. Deze laatste beplanting is bij de aanleg van het villapark aangebracht als aanvulling van de (bestaande) bosbeplanting. Op de relatief grote binnenterreinen zijn boom(groepen), die uit grove den en eik bestaan, als overblijfselen van het Baarnse Bos bewaard gebleven. Deze vinden we vooral in de strook evenwijdig aan de Van Heutszlaan, die nagenoeg vrij van bebouwing is.

De afzonderlijke villaterreinen zijn te beschouwen als kleine afzonderlijke landschapsparken met een afwisseling tussen open gazons met een enkele grote solitaire boom aan de openbare weg en gesloten coulissen, die bestaan uit volwassen bomen en een vaak dichte onderbegroeiing aan weerszijden en achter de villa's. De afstand van de midden op de percelen verhoogd geplaatste villa's tot de weg bedraagt ongeveer 15 meter (20 meter aan de Van Heutszlaan) en biedt ruimte aan een gazon, dat doorgaans wordt omsloten door een met grind verharde, gebogen dubbele oprijlaan voorlangs de vaak wat hoger geplaatste villa. Op diverse plaatsen in het park zijn de oorspronkelijke (smeed)ijzeren hekwerken en entreepalen nog aanwezig.

De bebouwingsstructuur wordt gekenmerkt door overwegend eind 19^e-eeuwse grote solitaire villa's op een vierkante of rechthoekige plattegrond en bestaat veelal uit vier bouwlagen (basement, bel-etage, verdieping en zolder). Het basement is als een plint uitgevoerd, terwijl met een omlopende profiellijst de horizontale scheiding tussen bel-etage en verdieping is aangegeven. De gevels zijn verticaal geleed, waarbij de aangebouwde, vaak in hout uitgevoerde serres en veranda's de relatie met de tuin aangeven. De samengestelde dakpartijen krijgen door

middel van uitkragend houtsnijwerk in topgevels een extra accent. Concentraties van oude villa's in oorspronkelijke setting vinden we langs de Van Heutszlaan en langs de Julianalaan/Prins Bernardlaan, nabij residentie Prins Hendrikpark. De na 1945 door herverkaveling, afsplitsing of vervanging toegevoegde woonhuizen hebben veelal een horizontale geleding en zijn introvert van karakter door wegplanting achter struiken en bomen.

De drie grote appartementencomplexen (Roosterhoeck, Uytenbosch en Residentie Prins Hendrikpark) worden gekenmerkt door relatieve grootschaligheid en massaliteit, die samen met een sterke horizontale gerichtheid in contrast staan tot de schaal van de rest van het gebied.

Wilhelminapark

Het Wilhelminapark bestaat uit twee gedeelten die ieder een eigen karakter bezitten. Het zuidelijk deel is tussen 1896 en 1905 in gewijzigde vorm aangelegd en bebouwd naar ontwerp uit 1883 van H. Copijn. De ligging op de stuwwal met de kruising Nassaulaan en Wittelaan als hoogste punt is goed merkbaar in het geaccidenteerde verloop van de wegen, met name bij de over de 'bult' lopende Wilhelminalaan.

De infrastructuur is op een waaierende wijze vanuit het station uitgelegd, waarbij de langs het spoor lopende Gerrit van der Veenlaan gebogen aftakkingen krijgt (Sophialaan en Wilhelminalaan), met handhaving van de rechte Wittelaan als restant van het 18^e-eeuwse Baarnse Bos. Hoofdmoment van het park wordt gevormd door de Wilhelminavijver met slingerend voetpad met beplanting van rode beuken, rododendrons, coniferen, acacia's en

thula's en de Emmalaan voorzien van grotendeels authentieke villa's.

Het profiel van de gebogen lanen bestaat over het algemeen uit een rijbaan in asfalt met hier en daar een klinkerstrook en een halfhard voetpad. De meeste lanen bezitten tussen asfalt en voetpad een grasberm met laanbomen. De Hertog Hendriklaan wijkt daarvan af.

Afwijkend aan het algemene beeld is de rechte Wittelaan met berken in de trottoirs en een villabebouwing uit de jaren zestig/zeventig. De bebouwingsstructuur komt in grote lijnen overeen met die van het Prins Hendrikpark, terwijl de architectuur van de villa's een gevarieerder beeld geeft. Behalve de grote solitaire, veelal wat verhoogd gelegen villa's op forse kavels van rond de eeuwwisseling, zijn er ook landhuizen en enkele en dubbele woonhuizen op kleinere kavels uit de periode 1910-1940.

Het noordelijke deel van het Wilhelminapark heeft een veel minder uitgesproken en compacte infrastructuur. Het wegenpatroon wordt bepaald door twee lichtslingerende wegen, de Jacob van Lenneplaan en de Ferdinand Huycklaan, die vloeiend aansluiten op het zuidelijke deel van het park.

Vanuit deze lanen wordt het gebied verder ontsloten door secundaire, al dan niet doodlopende lanen. Enkele grote buitens (Intimis en Benthuis) en het Baarnse ziekenhuis beheersen de invullingen van de binnenterreinen. Op de fraaie villa Berg en Dal in de noordwestpunt na, heeft dit gedeelte aan de Amsterdamsestraatweg een sterk introvert karakter. Beide genoemde lanen komen uit op de Van Heemstralaan, die overgaat in de Eemnesserweg als

noordelijke begrenzing, waar ter hoogte van buitenplaats Rusthoek een aantal laat 19^e-eeuwse villa's (onder andere Benthuys) en landhuizen uit de jaren twintig en dertig staan.

Richting dorp wordt aan de noordzijde van de Eemnesserweg een gemengde villabebouwing voortgezet tot aan de dorpse bebouwing van de Nieuw Baarnstraat. Alleen aan de Ferdinand Huycklaan is de oorspronkelijke bestrating (gele klinkers in visgraat) nog gedeeltelijk aanwezig. Deze vormen samen met de serie dubbele middenstandswoningen en de haagconiferen als erfafscheiding een waardevol beeld. Een bijzonder element aan deze laan is het halfronde grindpad tegenover Intimis, oorspronkelijk bestemd als draaicirkel voor de koetsen van dit buiten.

De in de 18^e eeuw rechtgetrokken en verbrede Van Heemstralaan is tegenwoordig bij de Amsterdamsestraatweg afgesloten en biedt aan de andere zijde een blik op een in de as gelegen woonhuis (nummers 110-112), dat rond 1840 is gebouwd als tolhuis/boerderij. De Eemnesserweg tussen de Van Heemstralaan en de Nieuw Baarnstraat heeft een brede asfaltrijbaan met trottoirs (fietspad). Bijzonder karakteristiek is het ensemble van buitenplaats Rusthoek en Benthuys e.o. Dit bestaat uit een viertal jaren twintig/dertig landhuizen met (dubbele) oprijlanen en voortuinen en oudere, hoger gelegen villa's met bijgebouwen, Courbe Voi en Benthuys, gelegen aan de zuidzijde van de Eemnesserweg.

Verder bestaat het uit de driehoekig begrensde open weide ten noorden van de Eemnesserweg als zone naar Rusthoek met in de westelijke punt een jaren twintig woonhuis en als

oostelijke begrenzing de halfverharde met grote eiken voorziene Rusthoeklaan, die zowel toegangslaan naar Rusthoek was als de doorzetting vormt van een oprijlaan naar Benthuys aan de overzijde van de weg. Tot slot maakt de buitenplaats Rusthoek, met open gazon geflankeerd door een oprijlaan en achtergelegen landschapspark, deel uit van het gebied.

Het parkachtige karakter van het Benthuys wordt aan de overzijde van de weg ondersteund door de parktuin met grote bomen van het in 1929 gebouwde rieten landhuis en het op de hoek met de Wilhelminalaan gelegen landhuis.

Concentratie van oude villa's in nog gave landschappelijke setting in eclectische stijl met chaletinvloeden zijn aan te treffen langs de Wilhelminalaan en vooral Emmalaan, inclusief een stukje De Beaufortlaan. De Gerrit van der Veenlaan bezit nog enige van de oudste villa's in het park met invloeden van de neorenaissancestijl. Terwijl langs de Waldeck Pymontlaan de traditionalistische landhuisstijl uit de periode 1910-1930 overheerst.

Op enkele plaatsen is verstoring in het bebouwingsbeeld opgetreden door naoorlogse lage bungalows (Gerrit van der Veenlaan) en appartementencomplexen (Wilhelminalaan).

Transvaalbuurt

Het nagenoeg vierkante deelgebied Transvaalbuurt vertoont door haar overwegend rechthoekige stratenpatroon en dichtere bebouwing het beeld van een kleinschalige villawijk, waarbij de Nassaulaan en Sophialaan een wat ruimer profiel en bebouwing hebben gekregen als voornaamste lanen. De infrastructuur en groenstructuur hebben een meer stenig karakter met

smallere straatprofielen, waarbij de rijbanen hier en daar nog de oorspronkelijke klinkerbestrating hebben behouden en waarbij doorgaans geen sprake is van aparte laanbomen in een berm. Alleen bij de Nassaulaan en Molenweg zijn laanbomen in een aparte strook te vinden. Het ontbreken van openbaar groen wordt in ruime mate gecompenseerd door de aanwezigheid van vele soorten bomen en heesters in de voortuinen van de villa's.

De bebouwingsstructuur wordt bepaald door enkele en dubbele kleine villa's van rond 1910, die dicht naast elkaar staan en op een afstand van gemiddeld 5 meter van de straat zijn gelegen met de voorgevel evenwijdig daaraan. De villa's bestaan uit twee bouwlagen, vaak voorzien van serres en erkers met balkons op de verdieping en een vaak samengestelde kap met topgevels en gevarieerde goothoogte.

Opvallend is de grote variatie aan kaprichtingen en bouwhoogten (één en twee lagen) in de dichtbebouwde Krugerlaan, Steynlaan en Smutslaan en de meer dorpse bebouwing van dubbele éénlaagse woningen met mansardekap evenwijdig aan de straat in De Wetstraat en Alexanderstraat.

De bebouwing aan de Nassaulaan kenmerkt zich door een rijzige bebouwing aan de oneven zijde met topgevelvariëaties en blauwe pannendaken en een wat lagere bebouwing aan de even zijde met rode pannendaken.

Stationsgebied

Als apart gebied tussen beide villaparken wordt het spoorwegravijn met beide stations en voetgangersbrug

beschouwd. De doorsnijding van de stuwwal hier met een spoorbaan is voor Nederlandse begrippen tamelijk bijzonder en maakt de hoogteverschillen in het gebied tastbaar. Karakteristiek is de aanplant van acacia's langs dit tracé, alsmede de parkachtige aanleg met slingerend voetpad tussen ravijn en Gerrit van der Veenlaan.

Tussen weg en spoorlijn vinden we hier een beplanting van diverse bomen (eik, den, beuk, acacia) en heesters (conifeer, rododendron). Ook zijn er enkele open plekken, waarin een beeld staat alsmede een rustiek betonnen bank, brug en uitzichtpunt over het spoor in verlengde van de Wittelaan.

Het hoofdelement van het gebied is het station uit 1874 met koninklijke wachtkamer, in chaletstijl vormgegeven. Het Stationsplein is het startpunt van een aantal gebogen lanen door het voorliggende Amaliapark en Wilhelminapark. Het tegenwoordig nogal stenige plein (klinkers, trottoirs) bezit een centraal gelegen rechthoekig plantsoen met een later omgedraaid monumentaal ijzeren hekwerk voorzien van datering 1873, de tekst 'Amaliapark' en de initialen van Prins Hendrik en diens in 1882 overleden vrouw Amalia van Saksen-Weimar.

Het plein wordt afgesloten door het tegenwoordig sterk verbouwde voormalige hotel Zeiler. Tussen het station en de spoorwegovergang Van Heutszlaan, bevindt zich een fraai geaccidenteerd parkje met gebogen paden en bomen-/heestergroepen in landschapstijl naar ontwerp van tuinarchitect H. Copijn.

Ter hoogte van de Bruglaan ligt een voetgangersbrug uit 1912 over het spoorravijn, die zeer waardevol is vanwege

het vroege gebruik van gewapend beton in een boogbrug zonder trekband. Aan de Luitenant Generaal van Heutszlaan 1-7, aan de overzijde van de spoorwegovergang, staat het voormalige buurtspoorstation uit 1898, in rijke Jugendstil. Ten slotte moet nog genoemd worden de thans vervallen wachterswoning aan de noordzijde van de spoorwegovergang als onderdeel van dit spoorwegensemble.

Emmapark

Als uitbreiding van het Wilhelminapark westwaarts, over de Amsterdamsestraatweg, is het Emmapark gelegen. Hoewel hier minder sprake is van een bijzondere infrastructuur, bezit dit driehoekige gebied alle kenmerken van een vroeg 20^e-eeuws villapark. Op een enkele villa na concentreert de waardevolle bebouwing zich hoofdzakelijk langs de Amsterdamsestraatweg.

Nadere typering van te beschermen waarden

De waardevolle hoofdkenmerken van het Prins Hendrikpark e.o. als belangrijkste villaparkgebied van Baarn richten zich op de infrastructuur, groenstructuur en bebouwingsstructuur van het gezicht.

Infrastructuur

- De nagenoeg ongeschonden en slechts ondergeschikt gewijzigde stedenbouwkundige aanleg in laat 19^e-eeuwse landschapsstijl naar ontwerp van tuinarchitect H. Copijn, die bestaat uit een ellipsvormig lanenpatroon in het Prins Hendrikpark en vanuit het station ontwikkelde ruime gebogen lanen in het Wilhelminapark-Zuid.
- De restanten van de 18^e-eeuwse formele aanleg van het Baarnse Bos: onder meer de Amsterdamsestraatweg, de Luitenant Generaal van Heutszlaan, de Wittelaan en de Nassaulaan.
- De ingegraven spoorlijn die het gebied in twee delen snijdt.
- De laanprofielen die door verschillen in breedte, indeling en beplanting een individuele karakteristiek bezitten, maar die over het algemeen gekenmerkt worden door een ruim en groen karakter door toepassing van (gras)bermen met laanbomen en halfharde voetpaden.
- De voor dit stuwwallengebied kenmerkende hoogteverschillen, die vooral in het lanenverloop tot uitdrukking komen.
- Bijzondere elementen als plantsoenen op de samenkomst van lanen, het plantsoen met hekwerk midden op het Stationsplein, het parkje terzijde van het station aan het spoor in landschapsstijl, de gerekte

vijver in het Wilhelminapark-Zuid en de open weide tussen de buitenplaatsen Benthuis en Rusthoek.

Groenstructuur

- Het openbaar groen betreffende de vaak monumentale laanbomen en plantsoenbeplantingen met bomen en heesters, die een grote variëteit aan soorten bezitten.
- De typerende plaatsing van laanbomen in de onverharde bermen, met uitzondering van de lanen in de Transvaalbuurt.
- Het particuliere groen rond de villa's als essentiële bijdrage aan het karakter van het gezicht.
- De toepassing van bomen- en heestergroepen als afscheiding van de openbare weg, als afscheiding tussen de percelen, als coulissen tussen de bebouwing, als begeleiding van zichtlijnen (ook door middel van solitairen op de gazons) en als achtergrondbeplanting.

Bebouwingsstructuur

- De in het Prins Hendrikpark en Wilhelminapark-Zuid aanwezige ruime verkaveling met overwegend solitaire villa's, veelal midden op de kavel verhoogd geplaatst op enige afstand van de openbare weg en via een dubbele gebogen oprijlaan bereikbaar, doorgaans een gazon omsluitend en met hier en daar nog aanwezige ijzeren hekwerken gescheiden van de weg.
- De in de Transvaalbuurt aanwezige meer stedelijke villabebouwing van enkele en dubbele villa's op kleine percelen met idem voor- en zijtuinen en rechte oprijpaden, van de weg gescheiden door nog in hoge mate aanwezige ijzeren hekwerken.
- Het goed bewaard gebleven architectuurbeeld van overwegend laat 19^e-eeuwse villa's in het Prins Hendrikpark en vroeg 20^e-eeuwse villa's en jaren tien

tot veertig landhuizen in het Wilhelminapark en de Transvaalbuurt. Dit zijn veelal goede tot zeer goede representanten van de toen heersende bouwstijlen alsmede ontwerpen van zowel plaatselijke bouwkundigen als landelijk bekende architecten.

- De grote laat 19^e-eeuwse villa's worden gekenmerkt door een souterrain, twee hoge bouwlagen en samengestelde, decoratieve uitkragende kappen alsmede door aan de tuinen gerelateerde serres, veranda's, erkers en balkons.
- De vroeg 20^e-eeuwse kleinere enkele en dubbele villa's missen een souterrain als basement, maar worden eveneens gekenmerkt door een grote variatie aan erker- en kapvormen.
- De woonhuizen en landhuizen uit de jaren tien tot veertig zijn over het algemeen horizontaler gericht, soberder uitgevoerd en symmetrischer ingedeeld.

Begrenzing

Het beschermd dorpsgezicht Prins Hendrikpark e.o. ligt aan de zuidoostzijde van de kern van Baarn en wordt globaal als volgt begrensd:

- aan de noordzijde door de Van Heemstralaan, door de Eemnesserweg met inbegrip van een strook bebouwing aan de noordzijde;
- aan de oostzijde door de Nieuw Baarnstraat, de Oude Utrechtseweg met inbegrip van Polygram, de Gerrit van der Veenlaan met inbegrip van de bebouwing, een deel van de Amaliaaan, het Stationsplein met inbegrip van het voormalige hotel Zeiler en de Stationsweg tot aan het spoor met inbegrip van de voormalige baanwachterswoning;
- aan de zuidzijde door de Luitenant Generaal van Heutszlaan met inbegrip van het voormalige buurtspoorstation en de dubbele rij beuken aan de zijde van het Baarnse Bos;
- aan de westzijde, tussen de Van Heutszlaan en de Heemstralaan, door de Amsterdamsestraatweg, inclusief het ten noorden van de spoorlijn gelegen Emmapark, omsloten door de Rutger van Rozenburglaan en de Van Reenenlaan.

De exacte begrenzing is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart, MSP/23/01.

Waardering

Het gebied is karakteristiek voor een villagebied uit de periode rond 1900. Bijzonder is de landschappelijke aanleg op de stuwwal, doorsneden door het spoorweggravijn. De aanleg omvat een goed bewaard gebleven laat 19^e-eeuwse landschapsstijl met grotendeels slingerende lanen met ruime percelen met daarop villabebouwing van hoge architectuurhistorische waarde. Het particuliere groen van deze percelen bepaalt in hoge mate het lommerrijke karakter van de openbare ruimte.

De villaparken Prins Hendrikpark, Wilhelminapark, Emmapark en de Transvaalbuurt zijn van belang wegens bijzondere landschappelijke, stedenbouwkundige, cultuur- en architectuurhistorische waarden.

Rechtsgevolg van de aanwijzing

Ter effectuering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsver-eiste voldoen.

Bronnen

Literatuur

- F. Gaasbeek, J. van 't Hof en M. Koenders, Baarn, geschiedenis en architectuur, Zeist 1994.
- Monumenten Inventarisatie Project Provincie Utrecht, Gemeente Baarn, Utrecht 1991.

Kaarten

- Oriëntatiekaart, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 2010.
- Baarn, 1866. In: J. Kuyper, *Gemeente atlas van de provincie Utrecht; naar officieele bronnen bewerkt*. Herdruk, Groningen 1986.
- Kaart van Baarn uit 1878, gemaakt door A. Braakensiek. Bron: Koninklijke Verzamelingen, Den Haag, TO/1201.
- Situatieplan Baarn, ontwerp van H. Copijn, tuinarchitect, 1883. Uit: Koninklijk Huisarchief, Den Haag.
- Baarn, 1932. Bonnekaartnummer 407, verkend in 1928, ged. herzien in 1932. Uitgave 1943. Schaal 1:25.000.

Luchtfoto

- Prins Hendrikpark e.o. Bron: www.vanuitdelucht.nl.
© DKLN-2003 Eurosense BV.

Colofon

Uitgave

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2010

Onderzoek en tekst

- Provincie Utrecht, drs. R.K.M. Blijdenstijn
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, ing. F.P. Buchner

Kaartmateriaal

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, drs. B.A.R.T. Broex

Foto omslag

www.baerne.nl

Redactie

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, H. Bos en drs. B.A.R.T. Broex

Productie

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed/Drukkerij Mailfors, Amersfoort.

Bijlagen

1. Oriëntatiekaart.
2. Baarn, 1866.
3. Kaart van Baarn uit 1878, gemaakt door A. Braakensiek.
4. Situatieplan Baarn, ontwerp van H. Copijn, tuinarchitect, 1883.
5. Baarn, 1932.
6. Luchtfoto: Prins Hendrikpark e.o.

Oriëntatiekaart Prins Hendrikpark e.o.

Legenda

- grens beschermd dorpsgezicht
- grens historische buitenplaats
- 1 Benthuis
- 2 Rusthoek
- Wilhelminapark
- Transvaalbuurt
- Emmapark
- Amaliapark
- Prins Hendrikpark
- pré-stedelijk stratenpatroon
- pré-stedelijk padenstelsel
- voormalig tracé

stratenstelsel na 1880

- stratenpatroon
- spoorweg

topografie

- bebouwing / weide
- bos / overig terrein
- weg, pad
- waterloop

0 100 200 300 400 m

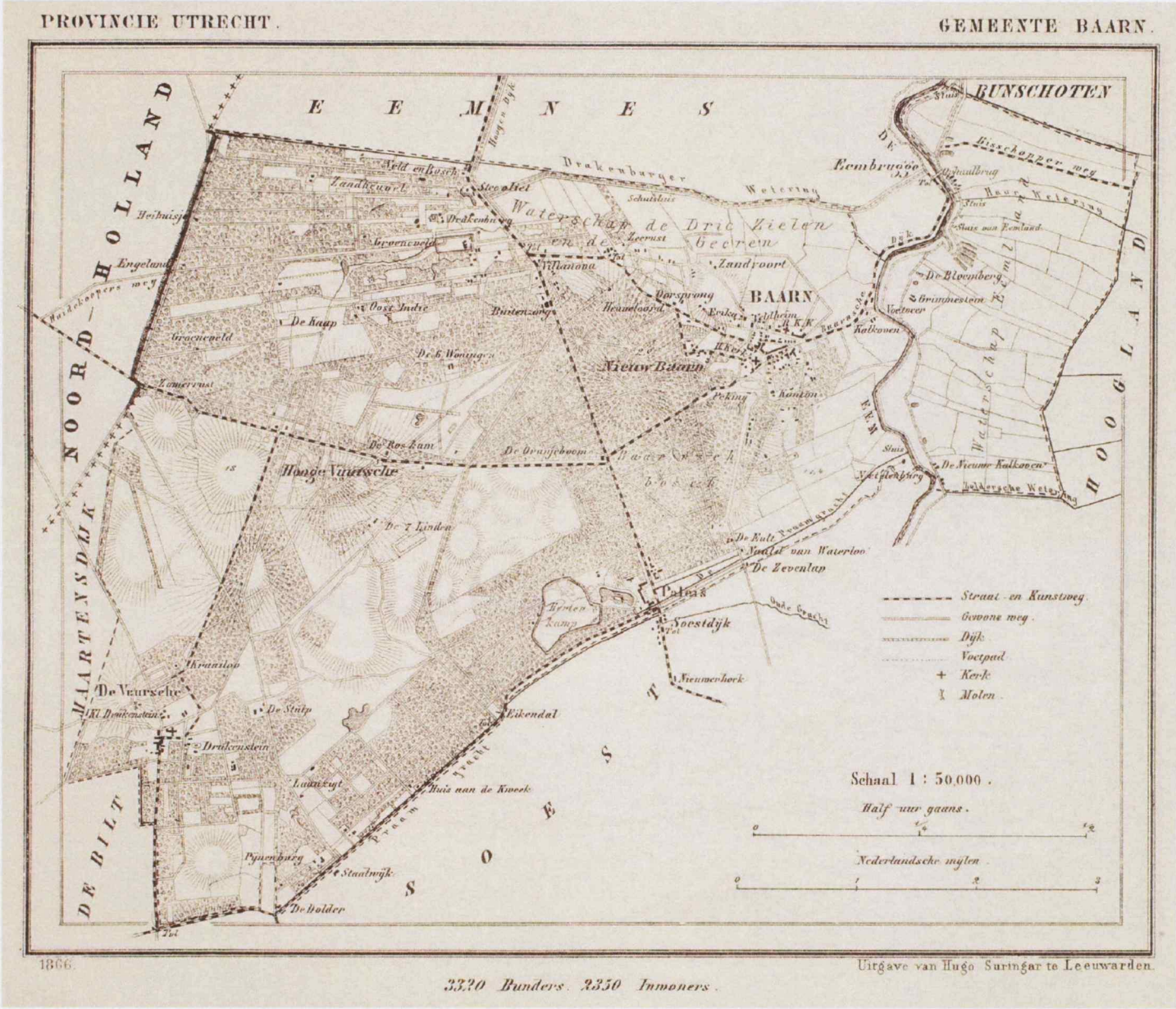

Topografie © Topografische
Dienst Kadaster
Emmen, 2007

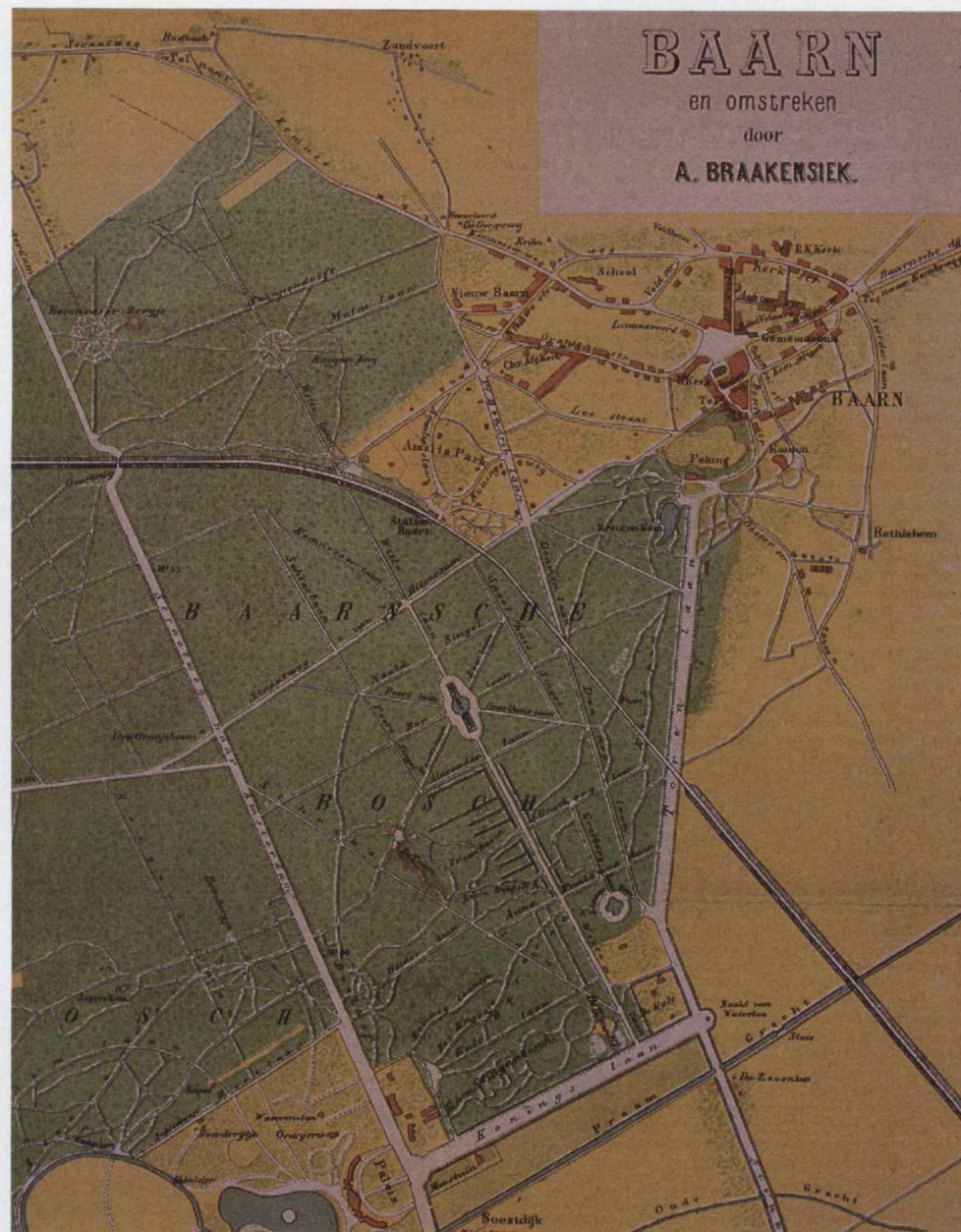
© RCE, e-KS/BB,
16 oktober 2009

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

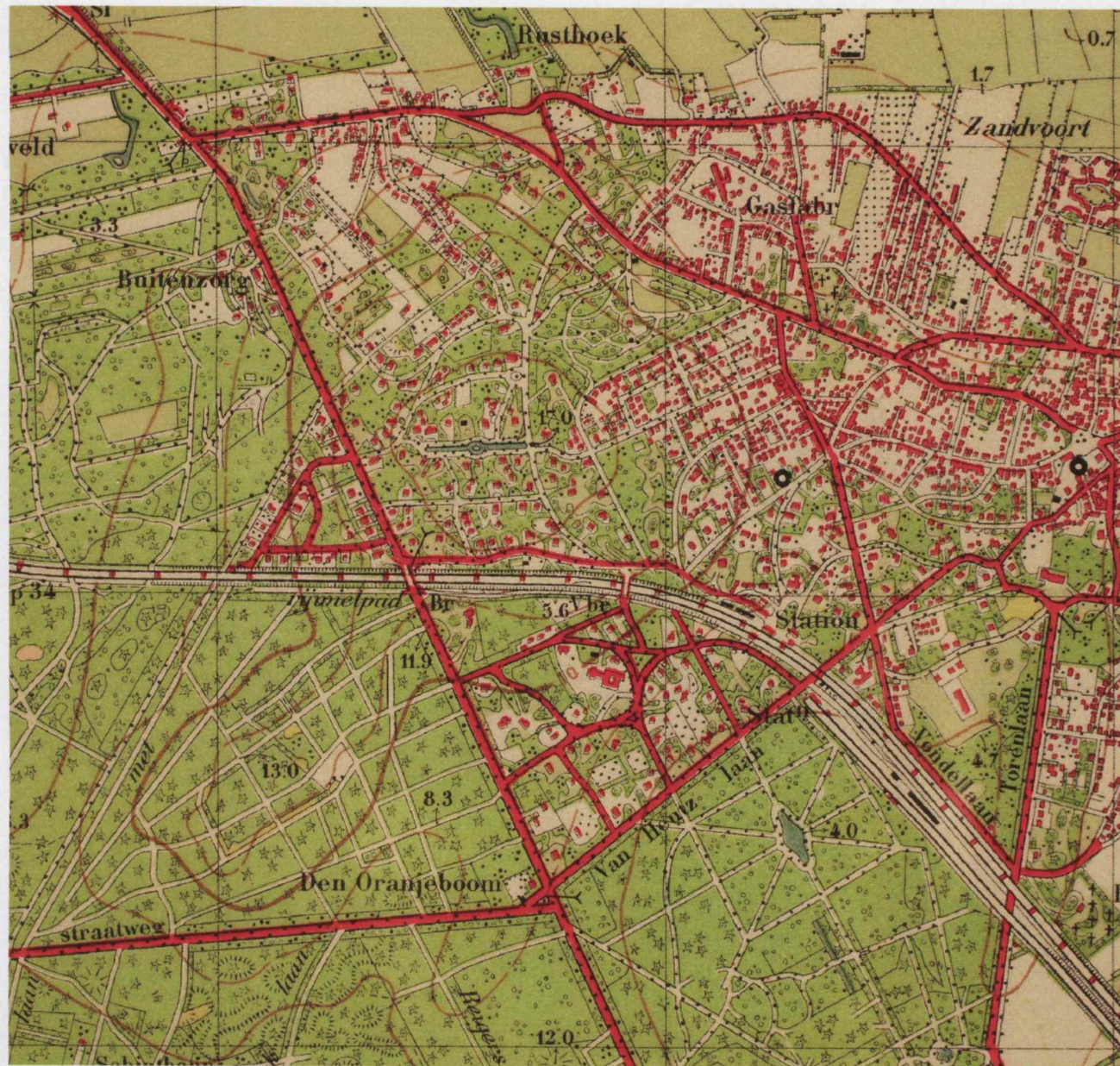
Kaart 2 Baarn, 1866

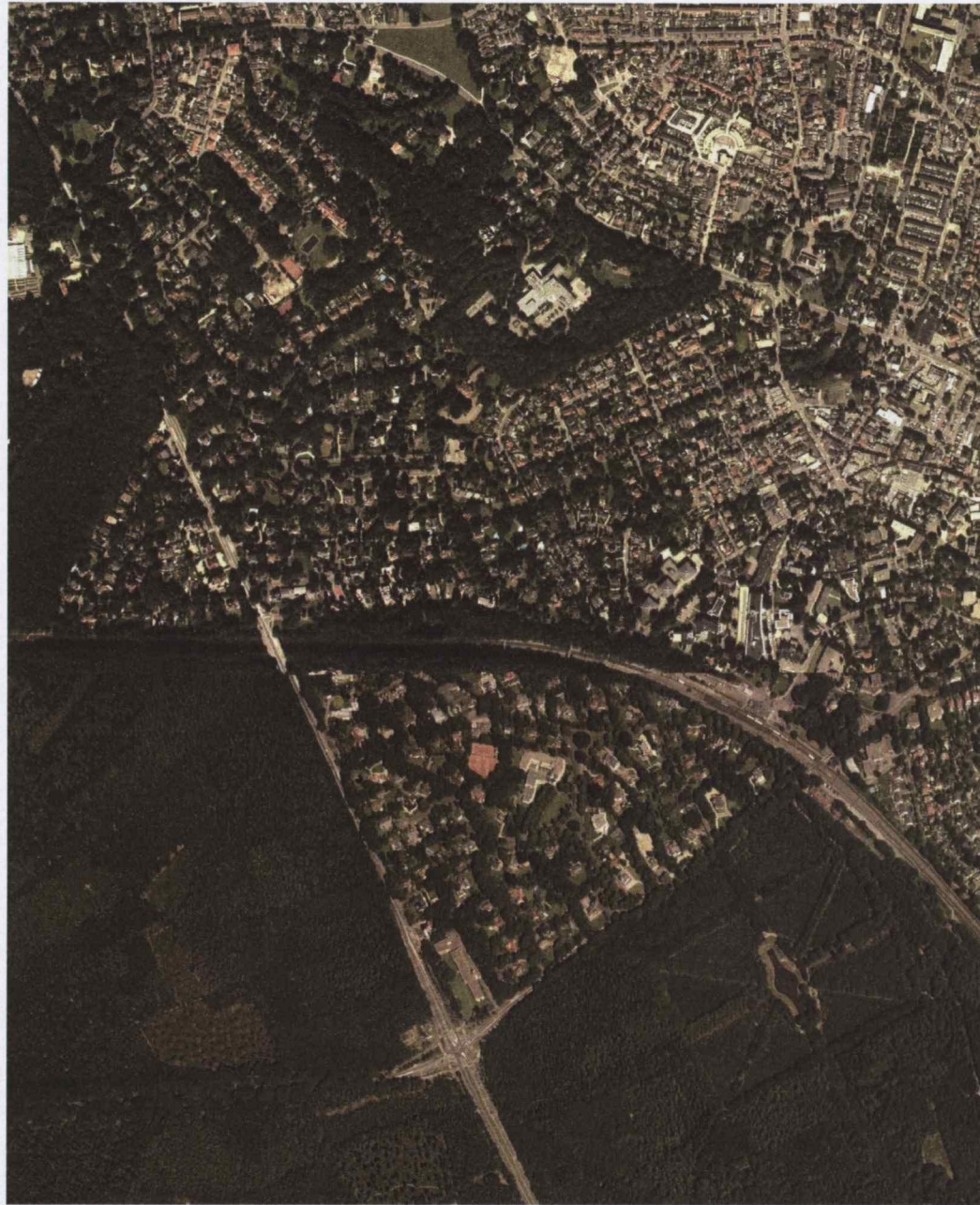
Kaart 3 Kaart van Baarn uit 1878, gemaakt door A. Braakensiek

Kaart 4 Situatieplan Baarn, ontwerp van H. Copijn, tuinarchitect, 1883

Kaart 5 Baarn, 1932

Kaart 6

Luchtfoto: Prins Hendrikpark e.o.